

Особливості судово-психологічних експертних досліджень щодо дітей, постраждалих від насильства (в умовах військової агресії з боку рф)

Юрій Ткаченко

завідувач відділу науково-методичної роботи та післядипломної освіти Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна

Олена Князева

старший науковий співробітник Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна

Надія Козіш

науковий співробітник відділу науково-методичної роботи та післядипломної освіти Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна

Визначено особливості застосування принципів під час проведення будь-яких юридичних процедур за участі дітей та критерії, якими керується психолог для надання висновку. Досліджено статистичну інформацію щодо кількості постраждалих дітей, які стали жертвами або свідками бойових дій, депортації, вимушеного переміщення та втрати близьких. Виявлено особливості проведення експертизи в умовах воєнного стану.

Ключові слова: діти, які стали жертвами насилля; принципи проведення юридичних процедур; психологічні наслідки насилля; критерії для надання висновку експерта.

Peculiarities of Forensic Psychological Examinations Involving Children Affected by Violence (Under Conditions of Armed Aggression by the rf)

Yurii Tkachenko, Olena Kniazieva, Nadiia Kozii

This article explores the specific features of applying core principles during legal procedures involving children, as well as the criteria followed by psychologists in forming expert opinions. It analyzes statistical data on the number of children who have become victims or witnesses of hostilities, deportation, forced displacement, and the loss of loved ones. Particular attention is given to the unique challenges of conducting psychological examinations under martial law.

Keywords: children affected by violence; principles of legal procedures involving minors; psychological consequences of violence; criteria for expert opinion.

Унаслідок повномасштабного вторгнення з боку рф та інтенсивних обстрілів всієї території України, яке триває вже протягом 3 років, психологічний стан дітей в Україні зазнає руйнівного впливу, що посилює наявні проблеми

насильства та потребує негайної уваги. Мільйони дітей стали жертвами або свідками бойових дій, депортації, вимушеного переміщення та втрати близьких. Це призвело до виникнення глибоких психологічних травм, зокрема, посттравматичного стресового розладу (далі — ПТСР), тривожних та депресивних станів. Ефективна робота з такими дітьми потребує комплексного підходу: як психологічної підтримки, так і застосування спеціалізованих правових процедур, зокрема, судово-психологічних експертиз.

Відповідно до статистичних даних загальна кількість постраждалих дітей:

- за оцінками Міністерства соціальної політики України, 7,5 мільйонів українських дітей так чи інакше можна назвати постраждалими внаслідок воєнних дій. Це величезна цифра. Це діти, які були безпосередніми свідками обстрілів, вимушеними переселенцями, втратили родичів або близьких чи просто проживають в умовах постійного стресу;
- за оцінками Офісу Генерального прокурора України, станом на червень 2025 дані про загиблих та поранених дітей такі: загинула 631 дитина, 1971 дитина отримала поранення. Ці цифри оновлюються, і реальна кількість може бути вищою через недоступність інформації з окупованих територій;
- за даними ЮНІСЕФ, діти, які були переміщені вже у квітні 2022 (майже 4,8 млн дітей), покинули своє місце проживання через

війну. Із них приблизно 2 млн переїхали за кордон, а 2,8 млн є внутрішньо переміщеними особами. Ці діти є прямими свідками війни через утрату дому, школи, звичного оточення та розлуки з близькими.

Дослідження ЮНІСЕФ свідчать, що війна впливає на стан здоров'я дітей. 4 з 10 учнів стикаються з перешкодами в доступі до освіти через брак належних умов. Це впливає на їхній емоційний та когнітивний розвиток.

Понад 19 тис. українських дітей було депортовано або примусово переміщено до рф. Це є одним з найтяжчих злочинів війни, і ці діти — безпосередні жертви та свідки насильства та позбавлення їхніх прав.

Масштабні воєнні дії та насильство призвели до значних психологічних наслідків для дітей. Масова депортація дітей до рф руйнує базове відчуття безпеки та довіри до світу. Діти, які були вимушеними переселенцями, втратили звичне оточення, що впливає на їхній емоційний та когнітивний розвиток. Психоемоційна реакція на ненормальні обставини — це нормальна реакція, тому завдання дорослих не вимагати від дитини «нормальної» поведінки, а створювати умови для її відновлення.

Для надання ефективної психологічної підтримки дітям, що постраждали від насильства, під час проведення будь-яких юридичних процедур за участі дітей важливо дотримуватися таких принципів:

- *безпека*: створення фізично та емоційно безпечного середовища, де дитина почувається

захищеною, а її почуття приймаються без осуду. М'яка, підтримуюча манера спілкування, щоб мінімізувати стрес;

- *надійність*: забезпечення прозорості та послідовності дій дорослих, що відновлює відчуття контролю над ситуацією;
- *прозорість*: чітке та зрозуміле інформування дитини про всі етапи роботи з нею;
- *співпраця та взаємодопомога*: активне залучення дитини до процесу, надання їй можливості висловлювати свої потреби;
- *розширення прав та можливостей*: підтримка сильних сторін дитини та її здатності до само-відновлення.

У справах щодо дітей, які постраждали від насильства в умовах воєнного стану, судово-психологічна експертиза є ключовим інструментом. Психолог керується такими *критеріями для надання висновку*:

- наявність та глибина моральних страждань дитини;
- оцінювання інтенсивності, глибини й тривалості психологічних страждань, спричинених насильством;
- психічний стан дитини, а саме: дослідження рівня її психічного розвитку, емоційного стану та індивідуальних особливостей.

Впливом на поведінку та розвиток дитини є:

- виявлення наслідків травми (психосоматичні розлади), зміни в поведінці та когнітивному розвитку;

- достовірність свідчень: аналіз здатності дитини адекватно сприймати події та надавати послідовні свідчення, урахуваючи можливий вплив або тиск.

До особливостей експертизи в умовах воєнного стану належать:

- *мультитравма*: феномен мультитравми, коли на травму від насильства накладається травма від війни. Експерт повинен уміти розпізнавати та враховувати симптоми ПТСР, а також інші психологічні зміни, викликані війною (наприклад, підвищена тривожність, агресія, порушення сну тощо). Це допоможе правильно інтерпретувати поведінку та свідчення дитини;
- *підвищена вразливість*: обґрунтування, чому дитина стає більш вразливою;
- *методики опитування*: застосування спеціалізованих методик, які не викликають ретравматизацію. Важливо застосовувати методики, які дають змогу оцінити індивідуальні особливості дитини, її психоемоційний стан та можливі травматичні переживання, не травмуючи її повторно. Перевага надається проєктивним методикам, щоб дитина могла висловити свої почуття та переживання опосередковано. Також важливо враховувати вікові особливості відповідно до рівня когнітивного та емоційного розвитку дитини;

- *юридичний аспект*: докладне пояснення, як висновок психолога стає доказом у суді.

Слід відзначити також важливість комунікації з батьками / опікунами. Важливо, щоб батьки або опікуни дитини були поінформовані про перебіг експертизи та її мету, за необхідності були залучені до підтримки дитини і забезпечення її безпеки. У складних випадках експерту може знадобитися співпраця з іншими фахівцями (шкільним психологом, соціальним працівником) з метою забезпечення комплексного підходу до оцінювання стану дитини.

Отже, через травматичний вплив війни судово-психологічна експертиза за участі дітей потребує особливого підходу, який урахує їхній психоемоційний стан, можливі посттравматичні реакції та вікові особливості. На нашу думку, експерт-психолог має враховувати мультитравму (накладення травми від насильства на травму війни), підвищену вразливість дитини та необхідність застосування спеціальних методик опитування, що мінімізують ризик ретравматизації. Це дасть змогу забезпечити захист прав та інтересів дитини в судових процесах.